

БЪЛГАРИЯ:

ИНДИКАТОРИ ЗА ЕНЕРГИЙНА СИГУРНОСТ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПОЛИТИКИТЕ

ПАРАМЕТРИ НА ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ НА БЪЛГАРИЯ:

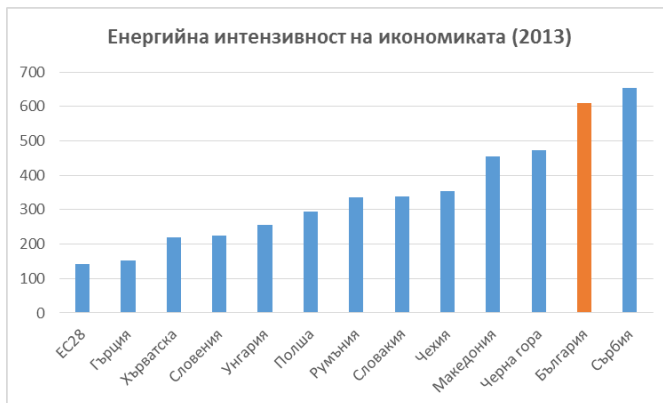
- **Наличие и достъп до ресурси:** България е нетен вносител и бедна на енергийни ресурси (с изключение на въглища), така че националната енергийна стратегия трябва да осигурява устойчивото развитие на неконвенционални енергийни източници в комбинация с преминаване на икономиката към по-ефективно производство и потребление на енергия. Бързото и небалансирано развитие на възобновяеми енергийни ресурси в периода 2011-2013, мораториумът върху хидравличното разбиване от 2012 г. и пренебрегването на местния добив на нефт и газ, са между основните слабости, които влияят негативно на наличието и достъпа до ресурси в България през последните пет години. Ако бъдат управлявани правилно, сред силните страни са капацитетът за производство от атомната и водните електроцентрали, наличието на въглища, както и потенциалът от неконвенционални енергийни ресурси. Стартираната от правителството през април 2015 г. процедура за проучване за нефт и газ в два блока, намиращи се в черноморския континентален шелф (блокове 1-14 Силистар и 1-22 Терес), е един от положителните знаци в тази посока. Тази инициатива се разглежда като част от усилията на страната да намали своята зависимост от вноса на енергийни ресурси и да развие своите собствени нефтени и газови резерви.
- **Надеждност:** Имайки предвид политическата корупция в страната, липсата на административен капацитет в публичната администрация, силно ограничените финансови средства на страната и слабостите в управлението на публичните финанси, вкл. тези от ЕС, единствените мерки за подобряване на надеждността в енергийното производство и доставки са намаляване на енергийната интензивност на икономиката, като в същото време се повиши енергийната ефективност в бизнес, публичен и жилищен сектор. Решаващо значение ще имат инвестициите в нови и текущи големи инфраструктурни проекти в енергийния сектор да бъдат управлявани чрез ясни и прозрачни процедури и основани на данни анализи, съобразени с приоритетите на ЕС. Ако са устойчиви, националната позиция относно проекта „Южен поток“, замразяването на строежа на АЕЦ Белене и предоговарянето на дългосрочните договори за фиксирани цени на електроенергията, сключени с двете приватизирани електроцентрали Мариза Изток 1 и 3, могат да се превърнат в първи стъпки във върнатата посока. Съществуването и стриктното изпълнение на дългосрочна енергийна

[Данни за нетния внос на енергийни ресурси \(на английски език\)](#)

стратегия е решаващо условие за увеличаване на нивото на надеждност в енергийното производство и доставки.

- **Екологична устойчивост:** Преходът на страната към ниско-въглероден растеж все още предстои и изисква сложни междусекторни политики по отношение на две основни тенденции – намаляване на енергийната интензивност на икономиката и подобряване на енергийната ефективност в жилищния сектор. В сравнение със средното за ЕС28 (141.6¹) и със съседните ѝ страни, България (610.6) все още изостава значително по отношение на енергийната интензивност през 2013 г., въпреки положителната тенденция на снижаване през последните петнадесет години. Много ниските нива на енергийна ефективност в жилищния сектор могат да бъдат отдадени на остарелия сграден фонд и на използването на енергийно неефективна уреди. Когато става дума за политически опции за подобрена екологична устойчивост, бумът на ВЕИ през периода 2011-2013 г. оказва негативно влияние върху общественото мнение и процесът на вземане на решения в България.

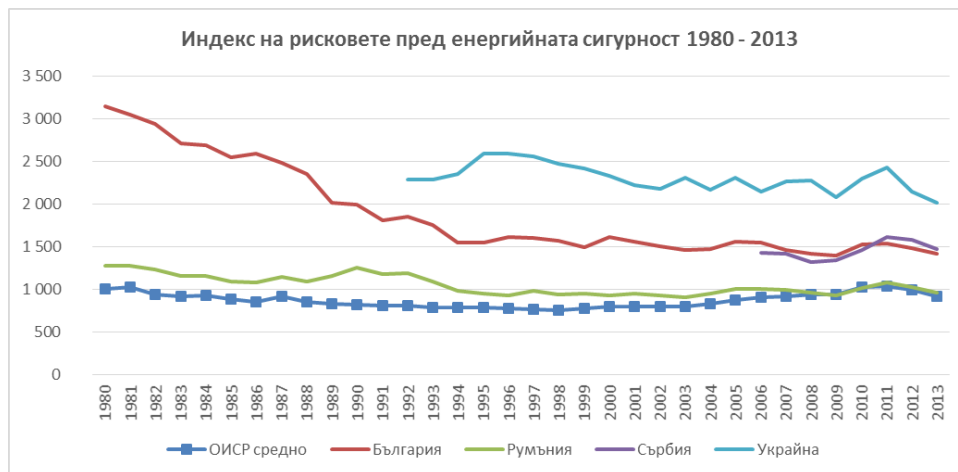
Източник: Евростат, Енергийна интензивност на икономиката [tsdec360]; * Данните за Черна гора са за 2012 г.

- **Достъпност:** В голяма степен поради високия дял на енергийна бедност сред населението, достъпността до енергийни ресурси е ключово условие за националната енергийна сигурност. В World Energy Outlook енергийната бедност е дефинирана като състояща се от два компонента – наличие на достъпно електричество и разчитане на традиционна употреба на биомаса (основно дърва и въглища и неефективни отоплителни уреди за тяхното изгаряне). България изпитва сериозни проблеми по отношение и на двата компонента. През 2010 г. над една трета от домакинствата декларират, че не могат да си позволят достатъчно отопление на своите домове, а около 60% казват, че използват дърва и въглища като основен източник на отопление.² Данните от националното преброяване през 2011 г. потвърждават последното – близо 54% от жилищата в България използват дърва и въглища за отопление като в селските райони този дял е 95%. Субсидираните цени на електроенергия, допринесоха значителен дял от хората, особено в големите градове, да преминат към отопление с електричество, като мнозинството от тях използват ниско-ефективни електроуреди. Това би могло да ускори въвеждането на пазарно ориентирани цени на електричеството, което обаче ще има непропорционално висок ефект върху енергийната бедност на домакинствата.

Международният индекс на рисковете пред енергийната сигурност нарежда България на 57 място сред 75-те страни, които са най-големи енергийни потребители в световен план, като след нея остават единствено Сърбия и Украйна от държавите в Централна и Източна Европа (ЦИЕ). Въпреки това, страната бавно смалява разликата с средните стойности на страните от ЕС и Западните Балкани, както и със средната за ОИСР.

¹ Енергийната интензивност се изчислява като брутно енергийно потребление, измерено в килограм нефтен еквивалент, на 1000 евро от БВП.

² ЦИД. (2014). Управление на енергийния сектор и енергийна (не)сигурност в България, Анализи #30, София, стр. 34, <http://www.csd.bg/artShowbg.php?id=16982>

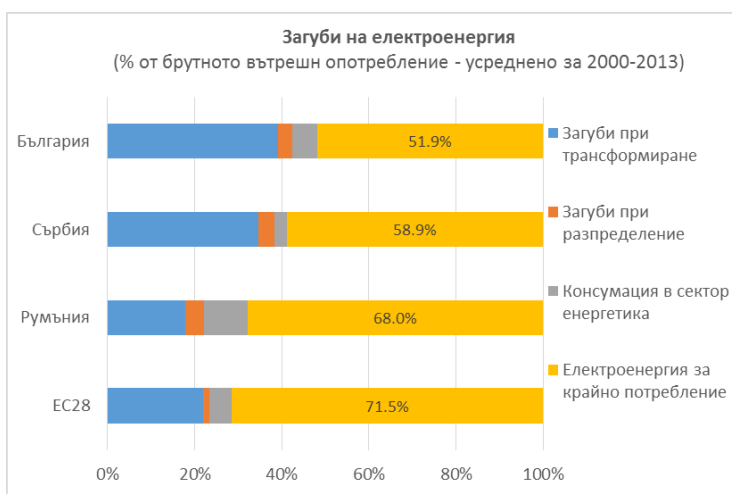

Източник: Международния индекс за рисковете пред енергийната сигурност, Издание 2015

ОСНОВНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ НА БЪЛГАРИЯ

I. Енергийна ефективност и енергийна интензивност: загуби на енергия и остаряла инфраструктура

Почти половината от енергията (48.1% като усреднена стойност за периода 2000-2013), налична за брутно вътрешно потребление се губи в процеса на трансформация, пренос и разпределение, докато за ЕС28 този дял е по-малко от 30% (28.5%). Основните причини са остарялата инфраструктура, технологичната база и електропреносната мрежа в енергийния сектор, както и липсата на инвестиции поради изкуствено задържаните ниски цени на електричеството за крайните потребители. По отношение на бума на ВЕИ през 2011-2013 г., стана ясно, че мрежата няма капацитет да поеме произведената от тях електроенергия, особено поради концентрацията на определени типове ВЕИ в някои географски райони (напр. ветро-паркове в Североизточна и соларни паркове в Югоизточна България, докато основният преносен капацитет на мрежата е съсредоточен в Централна и Западна България).³ Усилията на националния електро-системен оператор (ЕСО) да балансира натоварването на електропреносната мрежа изисква налагането на

ограничения на въвежданата в мрежата електроенергия на определени производители, в зависимост от потреблението и натовареността на мрежата. Такива ограничения бяха налагани и на ВЕИ централи, което изискваше да се направят промени в Закона за енергетиката, тъй като дотогава Националната електрическа компания (НЕК) беше задължена да изкупува цялото количество електроенергия, произведена от ВЕИ.

Източник: Собствени изчисления на основата на данни от Евростат (пълни енергийни баланси [nrg_110a])

³ За подробен анализ вижте ЦИД. (2014). Управление на енергийния сектор и енергийна (не)сигурност в България, Анализи #30, София, стр. 42, <http://www.csd.bg/artShowbg.php?id=16982>

Тъй като 88% от всички жилищни сгради в страната са построени преди 1990 г, когато не са съществували никакви изисквания за енергийната ефективност, само 22% от домакинствата имат енергийно ефективни прозорци и едва 2.9% от всички жилища са с топлоизолация на стените през 2011 г. Поради това, остарелия сграден фонд и употребата на електроуреди с висока консумация на електричество са сред основните причини за много ниската енергийна ефективност на жилищния сектор. Потенциалът на енергийна независимост е все още неоползотворен, което се доказва от факта, че в началото на 2011 г. едва 1.5% от жилищните сгради са имали инсталирани соларни панели.⁴ Основните предизвикателства пред подобряване на енергийната ефективност в жилищния сектор са липсата на подробни данни за енергийната консумация и въведените мерки нейното намаляване, което затруднява както планирането, така и оценката на напредъка, както и ниския среден доход и високия дял на енергийна бедност сред населението.

Въпреки тенденцията на намаляване на енергийната интензивност⁵, България все още е с най-високи стойности сред страните от ЦИЕ и е с четири пъти по-високо ниво отколкото средното за ЕС28 през 2013 г. Независимо от отрицателния ефект върху заетостта в страната, част от тази

Данни за енергийна интензивност

тенденция се дължи на затварянето или значителното намаляване на производствения капацитет на високо енергийно-интензивни предприятия през последните петнадесет години (напр. в металургичния и химически сектори). Исторически високата енергийна интензивност се дължи отчасти на рентиерския модел на бизнес развитие, при който традиционно ниските цени на енергийните ресурси доскоро не оказваха натиск върху предприятията да подобрят енергийната си ефективност и енергоемкост. В резултат индустрията се характеризира с липса на инвестиции и модернизация по отношение на енергийната интензивност.

II. Предизвикателства пред сигурността на енергийните доставки

Доставки на газ

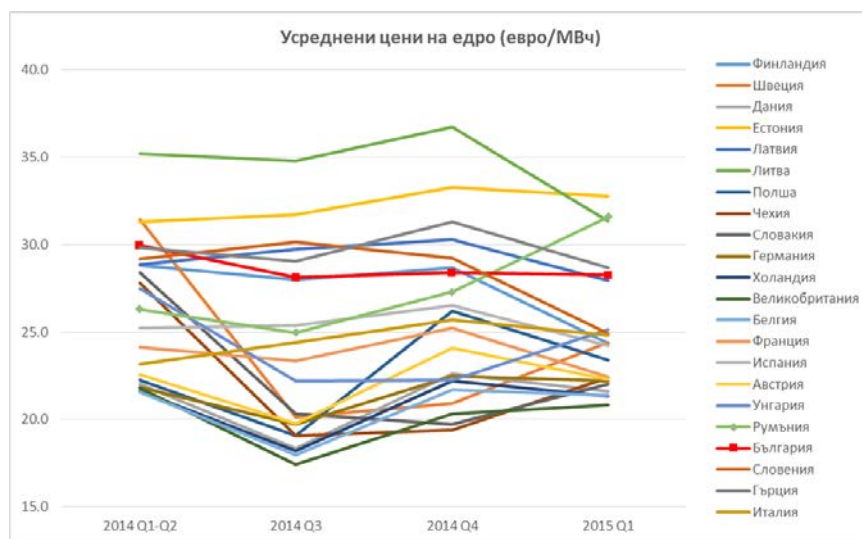
Достъпните газови доставки е най-устойчивата енергийна алтернатива пред България, особено ако то замести използването на дърва и въглища като основен източник за отопление в жилищния сектор. България е зависима за вноса на около 90% от необходимия за страната природен газ, като местното производство покрива останалите 10%. Целият внос идва от един единствен доставчик – Русия и чрез единствен транзитен маршрут през Украйна, в съответствие с дългосрочни договори за доставка с Газпром. Въпреки че през последните пет години, диверсификацията на източниците и маршрута на доставки се идентифицира като един от основните рискове пред енергийната сигурност на страната, има само скромнен напредък в решаването на този проблем след руско-украинската криза с газовите доставки от 2009 г. В резултат, България плаща едни от най-високите цени на едро за природен газ в ЕС. Исторически високите цени на газта допринасят за минималния напредък в употребата на газ в страната, особено в жилищния сектор, където само 0.68% от домакинствата са използвали газ като основен източник на топлина през 2011 г.⁶

⁴ Данните за енергийно ефективни технологии в жилищата са събрани в рамките на националното преброяване през 2011 г., осъществено от Националния статистически институт.

⁵ Изчислено като брутно вътрешно потребление, измерено в кг нефтен еквивалент на 1000 евро от БВП.

⁶ Национален статистически институт, Национално преброяване 2011, <http://www.nsi.bg>

Това се потвърждава и от данните на Международното проучване на домакинствата, според което само 6% от общото търсене на газ в страната през 2012 г. се е генерирало от жилищния сектор.⁷ Почти пълната липса на инфраструктура за газификация в българските градове и сравнително високите цени на едро на природния газ в сравнение с цените на дърва, въглища и електроенергия, превръщат необходимата първоначална инвестиция за газификация на дадена жилищна сграда в прекалено скъпа и икономически неизгодна за по-голямата част от населението. В допълнение, монополната структура на националния пазар на доставка и разпределение на газ създава благоприятни възможности за липса на прозрачност и рентниерско поведение на държавните предприятия. Основните данни и информация относно транзита на газ през страната (тарифи, такси и приходи), които трябва да се публикуват от двете държавни

предприятия – Булгаргаз ЕАД и Булгартрансгаз ЕАД – не са публично достъпни. Решението на българското правителство да остави Булгартрансгаз ЕАД да се разпорежда с приходите от транзитни такси, допълнително влошава прозрачността. То възпрепятства другите държавни институции и данъкоплатците да виждат и контролират каква част от плащанията отиват за компанията като цена на транзита и каква част отиват за плащане към държавата за правото да се ползва за транзит

нейната територия.⁸

Източник: Тримесечни доклади за газовия пазар, ЕК, ГД Енергетика, Енергийна пазарна обсерватория, <https://ec.europa.eu/energy/en/statistics/market-analysis>

България разполага само с 2 млрд. куб. м. резерви на конвенционален газ, но има значителни резерви от шистов газ в сравнение с размера на газовия пазар. По отношение на конвенционалните резерви, през април 2015 г. Министерство на енергетиката обяви два търга за правата за проучване за нефт и природен газ в блокове 1-14 Силистар и 1-22 Терес, намиращи се в континенталния шелф на Черно море. Потенциалът на тези два блока обаче не се оценява като имащ стратегическа важност за подобряване на зависимостта от внос на газ. По отношение на неконвенционалните резерви, според последната оценка на Енергийната информационна агенция на САЩ, в Добруджанския шистов басейн има резерви от около 453 млрд. куб. м. шистов газ. Това обаче не е потвърдено от съответните местни институции тъй като не е провеждано национално проучване. След първоначалните стъпки към проучвания за наличие на шистов газ, през януари 2012 г. националният парламент въведе мораториум върху проучванията като

Данни за нетния внос на газ

резултат от протести на природозащитници, изразяващи притеснения от евентуалните вредни ефекти на хидравличното разбиване върху подземните води и плодородие на почвата в района на Добруджа. Внезапният обрат в политиката за

⁷ Цитирано ЦИД. (2014). Управление на енергийния сектор и енергийна (не)сигурност в България, Анализи #30, София, стр. 63, <http://www.csd.bg/artShowbg.php?id=16982>

⁸ За подробен анализ на структурата на пазара на газ, процесът на либерализация, развитието на газовата инфраструктура и местно производство вж. ЦИД. (2014). Управление на енергийния сектор и енергийна (не)сигурност в България, Анализи #30, София, стр. 49-64, <http://www.csd.bg/artShowbg.php?id=16982>

проучвания за шистов газ разкрива липсата на стратегическа визия за националната енергийна политика и провокира подозрения, че управлението на държавата е повлияно от частни (в този случай – чуждестранни) икономически интереси.

Съществуващите тръбопроводи за внос и транзит на природен газ са физически разделени на територията на страната и капацитета на транзита е резервиран чрез дългосрочен договор единствено за използване от Газпром до 2030, въпреки че Газпром отстъпи транзитния тръбопровод да се използва от Гърция за регионални доставки в Югозападна България. След като проектът Южен поток беше неофициално замразен от руската държава през декември 2014 г., руски и турски официални лица обявиха и спирането на т.нар. Турски поток, който според Русия трябваше да замести българо-сръбската част от тръбопровода на Южен поток. Имайки предвид факта, че Русия никога не е прекратявала официално двустранния договор за строеж на Южен поток, съществуват някои първоначални сигнали, че проектът може да бъде възстановен. Междувременно България обяви плановете си да строи четири интерконекторни връзки със своите съседи – Сърбия, Румъния, Гърция и Турция. ; както и да осигури необходимия обратен поток на съществуващата мрежова инфраструктура с последните две страни. Тъй като българските интерконектори се разглеждат като подобряващи не само националната, но също така и регионалната енергийна сигурност, ЕС осигури една четвърт от необходимото финансиране, което ги превърна в икономически изгодни проекти за България, въпреки въпросителните пред осигуряването на газови доставки през планираните тръбопроводи. Въпреки това, до момента няма (публично известен) независим анализ „разходи-и-ползи“ за различните възможности, както и няма приоритизация на конкуриращите се проекти за интерконектори, което увеличи непрозрачността и честите несъответствия във вземаните от правителството решения и съответно, води и до увеличение на рисковете пред енергийната сигурност.

Доставки на нефт

За доставки на нефт България е изцяло зависима от внос, като близо 99% от суровия петрол се внася, тъй като резервите на страната са минимални – около 15 млн. барела. От 2000 г., България внася средно на година около 7.5 млн. тона петролни продукти с малък, но стабилен ръст от 38% през 2013 г. спрямо началото на периода. Вносът на суров петрол е около 5.9 млн. тона годишно, но след увеличението на вноса до 6.7 млн. тона в периода 2005-2009 г., количеството започва да спада и през 2013 г. достига нивата от 2000 г. Около 80% от вноския суров петрол идва от Русия, като цялото количество внесен суров петрол в страната се обработва в рафинерията Лукойл Нефтохим, която е най-голямата на Балканите.

[Данни за нетния внос на нефт](#)

Подробният анализ на пазара на петролни продукти в страната разкрива, че въпреки формалната либерализация на сектора, съществува висока концентрация на пазарна мощ на доминиращите актьори, което влияе както върху формирането на цените, така и върху вземането на политически решения на високо ниво. Политическия протекционизъм и „завладяването на държавата“, остават на изключително високи нива, независимо от управляващите партии и правителства през годините и независимо от епизодичните усилия на някои държавни институции (напр. Комисия за защита на конкуренцията и Национална агенция по приходите) да наложат по-стриктен контрол и да подобрят публичната отчетност на Лукойл.⁹

⁹ Виж повече в See more in: ЦИД. (2014). Управление на енергийния сектор и енергийна (не)сигурност в България, Анализи #30, София, стр. 65-68, <http://www.csd.bg/artShowbg.php?id=16982>

Източник: Собствени пресмятания, базирани на данни от Евростат за износ и внос на петролни продукти [nrg_133a], [nrg_123a]

III. Финансово състояние и управление на държавните енергийни предприятия

В България държавните предприятия представляват значителна част от сектор енергетика и де-факто определят неговия облик. Политици и управляващи оказват директно въздействие върху тяхното управление, нарушавайки независимостта на отделните предприятия и на националния регулатор. Финансовото състояние на държавните енергийни предприятия продължава да бъде проблематично през 2013 и 2014 г., като основни проблеми остават вътрешно-системата задлъжнялост, нерешените въпроси, генериращи всекидневни финансови загуби (в частност за НЕК ЕАД) и неефективното управление.

Прегледът на финансовото състояние на компаниите за периода 2007-2013 г. Показва, че НЕК ЕАД¹⁰ и ЕСО ЕАД са на загуба през последните две години, докато Булгаргаз ЕАД подобрява своите финансови резултати след четири години на загуба и регистрира макар и малка печалба от 31.8 млн. евро през 2013 г. финансовите резултати както на НЕК, така и на Булгаргаз са зависими преди всичко от регулираните цени на електроенергията и природния газ, които продължават да се задържат изкуствено ниски поради чисто политически причини. Нещо повече, в случая на НЕК, лошите финансови резултати се дължат и на огромния дългосрочен дълг, който компанията поема за развитието на големите инфраструктурни проекти като АЕЦ Белене и хидровъзел Цанков камък. Очаква се финансовите резултати на двете дружества за 2015 г. също да бъдат негативни. В случая с НЕК това е поради факта, че регулираните цени за битовите и малките стопански потребители са 54% по-ниски от цената, на която НЕК купува електроенергията.¹¹ Финансовите отчети потвърждават, че през първото полугодие на 2015 г. НЕК е акумулирала загуби от 421.7 млн. евро от продажбата на електричество.

Основни финансови показатели на държавните енергийни предприятия

Финансовите показатели на държавните енергийни предприятия разкриват още, че в допълнение към НЕАК, ЕСО и Булгаргаз, въглищните минни и преработвателни предприятия Марица Изток 2 и Мини Марица Изток се намират също в трудна финансова ситуация. Всички тези компании

¹⁰ ЕАД означава Еднолично акционерно дружество. Всички държавни предприятия са част от Български енергиен холдинг ЕАД, който е собственост на българската държава, като правата се упражняват от Министерство на енергетиката.

¹¹ "НЕК приключва първото полугодие на 2015 г. с загуба от 176 785 млн. лв." http://3e-news.net/%D0%B1%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F/%D0%BD%D0%B5%D0%BA-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D1%87%D0%B2%D0%B0-%D0%BF%D1%8A%D1%80%D0%B2%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D1%88%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BC%D0%B5%D1%81%D0%B5%D1%87%D0%B8%D0%B5-%D1%81%D1%8A%D1%81-%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D1%83%D0%B1%D0%B0-%D0%BE%D1%82-176-785-%D1%85%D0%B8%D0%BB-%D0%BB%D0%B2_44298

показват, влошаване на техните коефициенти на текуща и бърза ликвидност, което разкрива невъзможността им да покрият своите задължения, ако те бъдат изискани от кредиторите им. Това разкрива и силно ограничения достъп на компаниите до ликвидни активи, което би довело до необходимостта от допълнително външно финансиране, ако те трябва да се разплатят с кредиторите си. В допълнение, коефициентът на дългосрочна задължнялост спрямо общата стойност на активите на всички тези предприятия разкрива проблематичната ситуация, в която се намират по отношение на дългосрочните си дългове и невъзможността да ги намалят. Като цяло, влошаването на финансовото състояние на всички тези компании продължава от 2007 г. насам, което влошава значително техните възможности за възстановяване.

Много по-добри са финансовите резултати на АЕЦ Козлодуй и особено – на Булгартрансгаз. Последният е шампион сред държавните енергийни предприятия по отношение както на краткосрочна, така и на дългосрочна финансова стабилност. Възможностите на печелившите компании обаче са често подкопавани от практиката Българският енергиен холдинг да преразпределя печалбите на по-добре справящите се предприятия към тези, които са в лошо финансово състояние. В допълнение, съгласно законодателството, печелившите предприятия са задължени да отделят 80% от своите дивиденди за държавния бюджет, което влошава финансовото състояние както на отделните предприятия, така и на БЕХ и по този начин ограничава и техните възможности за инвестиции. Липсата на прозрачност и публична отчетност по отношение на сделките и финансовите потоци между предприятията вътре в БЕХ, повишава риска за управлението на холдинга, особено по отношение на подозренията за политическо влияние и протекционизъм на частни за сметка на държавните и публични интереси.